

SOSYOLOJİ DERSİ KAPSAMLI DERS NOTLARI

1. ÜNİTE: SOSYOLOJİNİN DOĞUŞU

1.1. Sosyolojinin Doğuşu

- **Sosyolojinin Ortaya Çıkışı:** Sosyoloji, 19. yüzyılda Sanayi Devrimi ve Fransız İhtilali'nin yol açtığı köklü toplumsal dönüşümler, hızlı kentleşme, sınıfsal eşitsizlikler ve geleneksel düzenin sarsılması sonucunda Avrupa'da doğmuştur.
- **Sosyal Felsefeden Sosyolojiye Geçiş:**
 - **Aristoteles:** Toplumu doğal bir birlik olarak görmüş, "*İdeal bir toplum düzeni nasıl olmalıdır?*" sorusuna yanıt aramıştır. İnsanın toplumsal bir varlık olduğunu ve erdemli bir yaşam sürmek için devlet çatısı altında olması gerektiğini savunmuştur.
 - **İbn Haldun:** 14. yüzyılda "**umran ilmi**" (yerleşik hayat, toplumsal düzen ve medeniyet bilimi) adını verdiği disiplini kurmuştur. Toplumsal olayların yasalarını keşfetmeyi amaçlamıştır. Toplamların gelişimini ve çözülmesini **asabiyet** (dayanışma, ortak kimlik bilinci) kavramı üzerinden açıklamış; göçebe ve yerleşik hayat döngüsünü incelemiştir (*Döngüsel Tarih Teorisi*).
 - **Giambattista Vico:** *Yeni Bilim* adlı eserinde toplumun insanların düşünceleri ve kolektif eylemleri ile ortaya çıktığını savunmuştur. Tarih ve toplumun tarihsel analiz ve yorumlamacı yöntemle bilinebileceğini öne sürmüş; döngüsel tarih anlayışını (*Tanrılar Çağı, Kahramanlar Çağı, İnsanlar Çağı*) savunmuştur.
 - **Saint-Simon:** Toplumu üretim ve iş bölümüne dayalı bir sistem olarak görmüş, "**sanayi toplumu**" kavramını ilk kez kullanmıştır. Feodal ve askeri düzenden bilimsel ve sanayi temelli düzene geçilmesi gerektiğini savunmuş; "*herkese kabiliyeti kadar, her kabiliyete eseri kadar*" ilkesini öne sürmüştür.
- **Sosyolojiyi Ortaya Çıkaran Tarihsel Koşullar:**
 - *Ekonomik Değişimler:* Sanayi Devrimi, buharlı makineler, fabrikalar, endüstriyel kapitalizm ve köylerden kentlere yoğun göç.
 - *Siyasal Değişimler:* Fransız İhtilali, özgürlük/eşitlik/kardeşlik söylemleri, milliyetçilik akımı, sömürgecilik (kolonyalizm) ve oryantalizm (Doğu'yu edilgen ve yönetilmeye muhtaç kurgulayan bilgi biçimi).
 - *Toplumsal Değişimler:* Hızlı kentleşme, geniş aileden çekirdek aileye geçiş, yabancılaşma, işçi sınıfı ile sermaye sahipleri arasındaki sınıf çatışmaları.
 - *Kültürel ve Düşünsel Değişimler:* Aydınlanma, pozitivizm, ilerleme düşüncesi, sekülerleşme (dünyevileşme) ve hızlı değişime karşı doğan **muhafazakârlık** (Edmund Burke - *Fransa Devrimi Üzerine Düşünceler*).
- **Sosyolojinin Kurucu İsimleri ve Anlayışları:**
 - **Auguste Comte:** Sosyoloji kavramını ilk kez kullanan ve pozitivizmin kurucusudur. "**Üç Hâl Kanunu**" (*teolojik, metafizik, pozitif aşama*) tezini öne sürmüştür. Sosyolojiye ilk başta "*sosyal fizik*" adını vermiştir.
 - **Karl Marx:** Kapitalist sanayi toplumunun ekonomik eşitsizliklerine odaklanmıştır. Toplumun yapısını belirleyen temel unsurun üretim biçimi (*altyapı*) olduğunu, bunun kültür, siyaset ve ideolojiyi (*üstyapı*) belirlediğini savunmuştur (*Tarihsel Materyalizm*). İnsan emeğinin sömürülmesini **yabancılaşma** temelinde açıklamıştır.
 - **Emile Durkheim:** Sosyolojiyi bağımsız bir bilim hâline getirmiştir. Toplumsal olguların "nesneler gibi" incelenmesi gerektiğini savunmuştur. Geleneksel toplumlarda *mekanik dayanışma*, sanayileşmiş modern toplumlarda ise *organik dayanışma* olduğunu öne sürmüştür. Kuralların zayıflamasıyla ortaya çıkan **anomi** (kuralsızlık/normsuzluk) durumunu ve **kolektif bilinç** kavramını incelemiştir.
 - **Max Weber:** Toplumsal yapıyı maddi koşullardan ziyade kültürel faktörlerle açıklamıştır. Sosyolojinin amacının bireysel eylemleri ve toplumsal fenomenleri yorumlayarak anlamak (*verstehen*) olduğunu belirtmiştir. Kapitalizmin doğuşunu Protestan ahlakı ile ilişkilendirmiştir. Modern toplumun en temel özelliğinin **rasyonelleşme** olduğunu ve bürokrasinin bireyi "demir bir kafes"e hapsettığını savunmuştur.
- **Sosyolojik Kuramlar:**
 - *İşlevselci Kuram:* Toplumu birbirini tamamlayan parçalardan oluşan uyumlu bir bütün (organizma) olarak görür; düzen ve istikrarı önemser (Durkheim, Spencer, Parsons).

- *Çatışmacı Kuram*: Toplumu farklı çıkar gruplarının çatışma alanı olarak görür; eşitsizlik ve güç ilişkilerini vurgular (Marx, Weber, Dahrendorf, Coser).
- *Sembolik Etkileşimci Kuram*: Toplumun ortaklaşa oluşturulan semboller, dil, jestler ve anlamlar üzerinden şekillendiğini savunur (Blumer, Mead, Goffman).

1.2. Sosyolojik Düşünme Biçimi

- **Sosyolojik Düşünme ve İmgelem**: Sosyolojik düşünme biçimi, bireysel olayları ve deneyimleri toplumsal bağlam içinde anlamaya çalışmaktır.
 - *Zygmunt Bauman*: Sorgulanmadan kabul edilen sıradanlıkların ardındaki güç ilişkilerini fark etmenin sosyolojik düşünmenin başlangıcı olduğunu belirtir. Bireyin sağduyudan ayrılarak olayları daha geniş bir çerçevede anlamlandırmasını sağlar.
 - *C. Wright Mills (Sosyolojik Tahayyül / İmgelem)*: Bireyin yaşamını ve dünyada olup bitenleri anlayabilmesi için kendisini dönemin şartları ve tarihsel koşulları içinde değerlendirmesi gerektiğini söyler. Problemleri *kişisel güçlükler* ve *toplumsal sorunlar* olarak ayırmayı sağlar.
- **Göç Olgusuna Sosyolojik Bakış**: Küresel göç hareketleri; savaş, kıtlık, siyasi istikrarsızlık ve küresel eşitsizliklerin bir sonucudur; göç sadece bireysel bir tercih değil toplumsal yapıların derin dinamiklerini yansıtan sosyolojik bir olgudur.

1.3. Sosyolojide Kullanılan Farklı Yöntemler

- **Nicel ve Nitel Araştırma Yöntemleri**:
 - *Nicel Araştırma*: Ölçülebilir, sayısal veriler toplar ("Kaç kişi?", "Yüzdesi nedir?"). Teknikleri: *Anket, istatistiksel analiz*.
 - *Nitel Araştırma*: Sayılardan ziyade anlam, yorum ve deneyimler üzerine odaklanır ("Neden?", "Nasıl?"). Teknikleri: *Görüşme (mülakat), odak grup görüşmesi, yorumcu yöntem, söylem/metin analizi, tarihsel inceleme*.
- **Yöntemsel Yaklaşımlar**:
 - *Pozitivist (Olgucu) Yaklaşım*: Doğa bilimlerinde olduğu gibi nesnel, ölçülebilir ve evrensel yasalarla toplumu açıklamayı amaçlar (nicel yöntemleri benimser).
 - *Yorumcu (Hermeneutik) Yaklaşım*: Bireylerin yaşantılarına, etkileşimlerine ve anlam dünyalarına odaklanarak problemleri derinlemesine anlamaya çalışır (nitel yöntemleri benimser).

2. ÜNİTE: TÜRKİYE'DE MODERNLEŞME VE SOSYOLOJİ

2.1. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Modernleşme Süreci

- **Modern, Modernite ve Modernleşme**:
 - *Modern*: "Şimdiye ait olan", yeni olan.
 - *Modernite*: 18. yüzyılda Batı Avrupa'da başlayan; akılcılık, bireycilik, kapitalizm, sekülerleşme, sanayileşme ve kentleşmeyi içeren toplumsal yaşam biçimi.
 - *Modernleşme*: Modern düzeni kurma süreci; Batı dışı toplumlarda devlet öncülüğünde yürütülen dönüşüm programıdır.
- **Modernleşmenin Nedenleri**: Askerî yenilgiler, ekonomik bağımlılık, merkezî otoritenin zayıflaması ve devletin bekasını sağlama çabası. Siyaset, hukuk, eğitim, ekonomi, din, aile ve kültür alanlarında köklü reformlar yapılmıştır.
- **Modernleşmenin Sonuçları**:
 - *Sosyal Sonuçlar*: Kentleşme, çekirdek aileye geçiş, modern eğitilmiş kadroların yetişmesi, basın ve kamuoyunun güçlenmesi.
 - *Siyasal Sonuçlar*: Padişah yetkilerinin sınırlandırılması, meşrutiyet rejimleri, halifeliğin kaldırılması, laik ve ulusal ulus devlet modelinin benimsenmesi.
 - *Ekonomik Sonuçlar*: 1838 Baltalimanı Antlaşması ile iç üretimin zarar görmesi, hammadde sağlayan konuma düşülmesi, Cumhuriyet döneminde "milli iktisat" ve devletçi ekonomi politikaları.
 - *Kültürel Sonuçlar*: Avrupa'ya öğrenci gönderilmesi, Darülfünun'un kurulması, pozitif bilimlerin yaygınlaşması ve Tevhid-i Tedrisat Kanunu.
- **Modernleşme İle İlgili Farklı Yaklaşımlar**:
 - **Said Halim Paşa**: Taklitçi modernleşmenin kimlik tartışmalarına yol açtığını savunur. İslam ahlakı ile Batı'nın bilim ve teknik araçlarının dengelenmesini, milli birleştirme programının seçkin bir aydın zümre öncülüğünde yapılmasını savunur.

- **Niyazi Berkes:** Modernleşmenin nedeninin ekonomik zorunluluk olduğunu belirtir. Tanzimat'la başlayan ikili yapının sekülerleşme ve laik bir ulus devletin kurulmasıyla çözüme kavuştuğunu savunur.
- **Nurettin Topçu:** Taklitçi modernleşmenin toplumu ruhsuz ve maddeci bir kitleye dönüştürdüğünü savunur. Çözümün Anadolu bilgeliğine ve İslami öze dönüş olduğunu belirtir.
- **Şerif Mardin:** Modernleşmeyi yorumcu yaklaşımla ele alır. Osmanlı ve Türk toplumundaki yönetici kesim (*merkez*) ile halk (*çevre*) arasındaki kopukluğu açıklayan "merkez-çevre kuramı"nı geliştirmiştir. Bu süreci "devlet eliyle sosyal mühendislik" olarak tanımlar.
- **Farklı Ülkelerin Modernleşme Süreçleri:** Rusya, İran, Japonya (Meiji Dönemi) ve Türkiye; hiçbir zaman sömürge olmamış, devlet öncülüğünde ve "gecikmişlik" algısıyla modernleşme yürütmüş ülkelerdir. Ziya Gökalp'in *hars ve medeniyet* ayrımı ile Japonların "*Wakon Yosai* (Japon ruhu ve Batı ilmi)" sloganı benzerlik gösterir.

2.2. Tarihsel Bağlamda Türkiye'de Sosyolojinin Doğuşu ve Gelişimi

- **Doğuş Koşulları:** Türkiye'de sosyoloji, Osmanlı'nın dağılma tehlikesine karşı devlet ve toplum yapılanması oluşturma arayışından doğmuştur. 1914'te Darülfünun'da ders olarak okutulmaya başlanmıştır. Etkili olan olgular: *Sömürgecilik ve Batı yayılmacılığı, ekonomik bunalımlar (Düyun-ı Umûmiye), milliyetçilik ve milliyetçi isyanlar, merkezileşme, sanayileşme, kentleşme, pozitivizm, Batıcılık ve muhafazakârlık.*
- **Kurucu Sosyologlar:**
 - **Ziya Gökalp:** Türk sosyolojisinin teorik temellerini atmıştır. Modernleşmeyi **hars** (kültür; dil, din, manevi değerler) ve **medeniyet** (teknolojik, rasyonel unsurlar) ayrımı ile kavramsallaştırmıştır ("*Türkleşmek, İslamlaşmak, muasırlaşmak*"). "*Hak yok, vazife vardır*" diyerek kolektivist (ortaklaşacı) anlayışı savunmuştur. Millî iktisat ve solidarizm (dayanışmacılık) yanlısıdır. Fikirleri Atatürk reformlarında etkili olmuştur.
 - **Sabahattin Bey (Prens Sabahattin):** Liberal ve bireyci anlayışın temsilcisidir. Siyasette **adem-i merkeziyet** (yerinden yönetim) ilkesini ve Le Play'in monografi yöntemini savunmuştur. Sosyal sorunların kaynağını yönetim ilişkilerinde görür; eğitimde Anglosakson modelini, ekonomide ise bireysel teşebbüsü savunmuştur.

2.3. Türkiye'de Sosyoloji-Edebiyat İlişkisi

- **Edebiyat Sosyolojisi:** Edebi metinleri dönemin toplumsal yapısının, değer çatışmalarının, kuşaklar arası değişimin ve toplumsal dönüşümün aynası olarak inceler.
- **Önemli Eserler ve Yazarlar:**
 - **Ahmet Mithat Efendi - Felatun Bey ile Rakım Efendi:** Alafranga tip (Felatun Bey) ile ideal sentez (Rakım Efendi) üzerinden Tanzimat sonrası Doğu-Batı çatışmasını ve ikili yapıyı ele alır.
 - **Sadullah Paşa - 19. Asır Manzumesi:** Bilimi, deneyi, teknolojiyi ve yeni insan tipini yüceltir.
 - **Ahmet Hamdi Tanpınar - Mahur Beste / Beş Şehir:** Modernleşmeyi bir "medeniyet krizi" olarak ele alır; "*devam ederek değişmek, değişerek devam etmek*" anlayışını savunur.
 - **Mehmet Akif Ersoy - Safahat (Asım):** Doğu'nun maneviyatı ile Batı'nın tekniğini birleştirmeyi hedefler; çözümün İslami ahlakla donanmış "**Asım'ın nesli**" olduğunu savunur.
 - **Tevfik Fikret - Rubâb-ı Şikeste (Haluk'un Defteri):** Modernleşmeyi bir "medeniyet değiştirme" ve Batı medeniyetine dâhil olma projesi olarak görür; ideal genç tipi **Haluk'u** yaratır.
 - **Kemal Tahir - Yorgun Savaşçı / Devlet Ana:** Osmanlı'nın toplumsal yapısının Batılı feodal modelden farklı olarak devlet merkezli özgün karakterini ve feodalitenin yokluğunu işler.
 - **Cemil Meriç - Bu Ülke:** Doğu-Batı arasında sıkışmışlığın getirdiği kimlik sorunlarını, kültürel yozlaşmayı eleştirir; yerli ve milli düşünce geleneğini savunur.

3. ÜNİTE: KÜLTÜR VE TOPLUMSAL YAPI

3.1. Kültür

- **Kültürün Anlamı ve Özellikleri:** Latince *colere* (toprağı işleme) kökünden gelir. İnsan elinin değdiği her şey kültürel. Hilmi Ziya Ülken'e göre kültür; fikirler, bilgiler, inançlar, teknik ürünler, davranış ve tavır tipleri sistemidir.

- **Özellikleri:** Kalıtsal değildir (öğrenilir), kolektiftir (toplum tarafından paylaşılır), uzun sürede oluşur, maddi ve manevi unsurlardan oluşur, normatiftir (kural koyucudur), görelidir.
- **Kültürel Unsurlar ve İşlevleri:** *Dil* (iletişim, aktarım, birlik), *Din* (kutsallar, birlik, dayanışma), *Toplumsal Değer* (iyi/kötü ölçütü), *Toplumsal Norm* (davranış düzenleme, kontrol), *Sembol* (anlam dünyası, aidiyet).
- **Kültürün Temel Kavramları:**
 - **Kültürel Gecikme:** Kültürün maddi öğelerinin (teknoloji vb.) manevi öğelerden (değerler, kurallar) daha hızlı değişmesi.
 - **Kültürel Görelilik:** Her kültürü kendi iç mantığı ve değerleri bağlamında yargılamadan değerlendirme ilkesi.
 - **Etnosentrizm (Merkezcilik):** Kendi kültürünü merkeze koyup diğerlerini kendi standartlarına göre yargılama eğilimi.
 - **Kültürel Hegemonya:** Bir grup veya sınıfın kendi değerlerini diğerlerine kabul ettirerek tahakküm kurması.
 - **Kültür Endüstrisi (Adorno ve Horkheimer):** Kapitalist toplumda kültürün alınıp satılan ürün hâline gelmesi ve kitleleri tek tipleştirerek kontrol etmesi.
 - **Dijital Kültür:** Dijital ortamda üretilen, paylaşılan değerler ve anlamlar bütünü.
- **Henry Morgan ve Avrupamerkezci Kültür Anlayışı:** Toplamların tarihte *vahşilik*, *barbarlık* ve *uygarlık* olmak üzere üç evrim aşamasından geçtiğini savunmuştur. Avrupa uygarlığını en ileri düzey kabul edip diğerlerini ilkel saydığı için **Avrupamerkezci** ve **etnosentrik** bulunarak eleştirilmiştir.

3.2. Toplumsal Yapı

- **Toplumsal Yapının Unsurları:** Toplumsal kurumlar, toplumsal gruplar, statü ve roller, toplumsal tabakalaşma ve kültür.
- **Temel Kavramlar:**
 - **Statü ve Rol:** Statü bireyin toplumdaki konumu (*verilmiş statü* doğuştan, *kazanılmış statü* çaba ile elde edilir). Rol ise statüye uygun beklenen davranış kalıplarıdır (*Rol çatışması* farklı statülerin rolleri arası çelişkidir).
 - **Toplumsal Norm:** Davranışları düzenleyen yazılı (kanun) veya yazısız (gelenek) kurallardır.
 - **Toplumsal Sapma:** Normlara aykırı davranıştır (*Olumlu sapma* toplumsal gelişime katkı sağlarken, *olumsuz sapma* onaylanmayan suç/ihlallerdir).
 - **Toplumsal Kontrol:** Normlara uyumu sağlayan resmî veya gayriresmî mekanizmalar.
 - **Toplumsal Kurum:** Temel ihtiyaçları karşılayan köklü, kalıcı yapı ve kurallar bütünü (aile, eğitim, din, ekonomi, siyaset).
 - **Toplumsal Grup ve Kategori:** Ortak amaç paylaşan etkileşimli topluluklar *grup* (birincil: aile; ikincil: dernek); ortak özelliğe sahip olup etkileşimi olmayanlar ise *kategoridir* (öğrenciler, emekliler).
- **Birey-Toplum İlişkisi:** Durkheim toplumun bireyin üzerinde yer aldığını ve onu biçimlendirdiğini savunurken; Anthony Giddens **yapılaşma** kavramıyla bireylerin eylemleriyle toplumsal yapıyı sürekli yeniden ürettiğini vurgulamıştır.

3.3. Toplumsal Tabakalaşma ve Toplumsal Hareketlilik

- **Toplumsal Tabakalaşma:** Toplumun zenginlik, statü, eğitim gibi kriterlere göre hiyerarşik olarak kategorilere ayrılmasıdır.
 - **Türleri:** **Kapalı tabakalaşma** (kast sistemi, kölelik; geçiş imkansız), **yarı kapalı tabakalaşma** (loncalar; kısıtlı geçiş), **açık tabakalaşma** (sanayi sonrası; dikey geçiş mümkün).
 - **Kuramsal Yaklaşımlar:** Karl Marx ekonomik ilişkilere (*üretim araçları*) odaklanırken; Max Weber gelir/mülkiyetin yanı sıra saygınlık, eğitim ve hayat tarzını (*statü*) vurgulamıştır. Pierre Bourdieu ise *kültürel ve sosyal sermaye* kavramlarını öne sürmüştür.
- **Toplumsal Hareketlilik:** Bireylerin tabakalaşma sistemi içindeki konum değiştirmesidir.
 - **Dikey Hareketlilik:** Hiyerarşi içinde aşağı ya da yukarı yönlü yer değiştirme.
 - **Yatay Hareketlilik:** Tabaka değişmeden iş, mekân veya rol değiştirme.
 - **Küresel Tabakalaşma:** Ülkeler arasındaki zenginlik/yoksulluk eşitsizliğinin sömürgecilik ve küreselleşmeyle kalıcı hâle gelmesidir.
- **İşlevselci ve Çatışmacı Kuramların Yaklaşımları:**

- *İşlevselcilik*: Tabakalaşmayı toplumun düzenli işleyişi ve iş bölümü için gerekli, doğal bir olgu olarak görür.
- *Çatışmacılık*: Tabakalaşmayı bir grubun diğerini baskı altında tutarak kaynakları ele geçirmesi ve eşitsizlik üretmesi olarak görür.
- **Dijital Platform Ekonomisi ve Prekarya**: Guy Standing tarafından kavramsallaştırılan **prekarya**, güvencesiz, düzensiz gelirli, sosyal güvenceden yoksun geçici/sözleşmeli çalışan yeni bir sınıftır. Dijital platform ekonomisi (kuryeler vb.) bu güvencesizliği yaygınlaştırmıştır.
- **Eğitim ve Dikey Hareketlilik**: Modern toplumlarda eğitim, fırsat eşitliği çerçevesinde bireylerin dikey hareketlilik yaşamasını ve üst statülere geçmesini sağlayan en önemli kanallardan biridir.

4. ÜNİTE: TOPLUMSAL KURUMLAR

4.1. Aile Kurumu

- **Ailenin Yapısı ve İşlevleri**: Aile, toplumun en küçük yapı taşı ve ilk toplumsallaşma merkezidir.
 - *İşlevleri*: Biyolojik işlev (neslin devamı), toplumsal işlev (sosyalleşme, kültür aktarımı), ekonomik işlev (üretim/tüketim birimi, güvence) ve psikolojik işlev (sevgi, güven, aidiyet).
 - *Aile Tipleri*: **Çekirdek aile** (anne, baba, çocuk) ve **geniş aile** (üç kuşağın birlikte yaşadığı yapı).
- **Evlilik Türleri**:
 - *Eş Sayısına Göre*: Monogami (tek eşlilik) ve poligami (çok eşlilik; polijini [bir erkek/çok kadın], poliandri [bir kadın/çok erkek]).
 - *Yaşam Alanına Göre*: Matrilokal (kadın ailesi yanında), patrilokal (erkek ailesi yanında), neolokal (yeni ev) ve bilokal.
 - *Eşin Seçildiği Gruba Göre*: Endogami (grup içi evlilik) ve egzogami (grup dışı evlilik).

4.2. Eğitim Kurumu

- **İşlevleri ve Önemi**: Genç nesillerin toplumsallaşmasını sağlamak, ortak değerleri ve kültürel mirası aktarmak, nitelikli insan gücü yetiştirmek ve toplumsal bütünleşmeyi gerçekleştirmektir.
- **Tarihsel Gelişim**: İlkel toplumlarda *informal* olan eğitim; Mezopotamya ve Mısır'da tapınaklarda elitlere yönelik başlamış, Antik Yunan'da "iyi vatandaş", İslam dünyasında medreselerle ahlaki ve ilmi temelde gelişmiş, modern dönemde ise ulus devletlerle birlikte *zorunlu, kitlesel ve standart* hâle gelmiştir.
- **Türkiye'de Eğitim ve Toplumsal Değişim**: Ziya Gökalp eğitimi ulusal birliği sağlama aracı olarak görürken; Sabahattin Bey bireysel girişimi ve adem-i merkezîyetçi modeli savunmuştur. Dezavantajlı çocukların topluma entegrasyonunda eğitim kritik rol oynamaktadır.

4.3. Din Kurumu

- **Dinin İşlevleri**:
 - *Bireysel İşlevler*: Hayatın anlamlandırılması, huzur, güven, dayanma gücü ve ahlaki yaşam.
 - *Toplumsal İşlevler*: Toplumsal düzeni sağlama, adalet ve barışa katkı, birlik, beraberlik ve dayanışmayı güçlendirme.
- **Sosyolojik Yaklaşımlar**:
 - *Emile Durkheim*: Dinin toplumsal birliği sağlayan ve kolektif bilinci pekiştiren en önemli unsur olduğunu savunur.
 - *Max Weber*: Dinin (Protestan ahlakı) ekonomik sistemleri ve kapitalizmin doğuşunu şekillendirebileceğini gösterir.
 - *Peter L. Berger*: Dinin toplumsal gerçekliğini "kutsal şemsiye" kavramıyla açıklar; belirsizliği gidererek kaosu kozmosa dönüşmesini sağlar (*dışsallaştırma, nesnelleşme, içselleştirme*).

4.4. Ekonomi Kurumu

- **Temel Kavramlar ve Ögeler**: Ürün ve hizmetlerin üretilmesi, dağıtımı, değişimi ve tüketimini düzenler. *Arz, talep, üretim, tüketim, bölüşüm, gelir, kıtlık* temel kavramlardır. Aktörleri (tüketici, üretici, devlet), statüleri, örgütleri ve sektörleri (birincilden beşincil sektöre) içerir.
- **Ekonomik Sistemler**:
 - *Kapitalizm*: Özel mülkiyet, serbest piyasa, rekabet ve kâr amacı ön plandadır.
 - *Sosyalizm*: Kamu mülkiyeti, merkezî planlama, toplumsal refah ve eşitlik esastır.
 - *Karma Ekonomi*: Serbest piyasa mekanizması ile devlet müdahalesinin (sosyal güvenlik, düzenleyici kurumlar) bir arada bulunduğu sistemdir.

4.5. Siyaset Kurumu

- **Siyaset Kurumunun İşlevi:** Toplumdaki farklı kesimlerin çıkarları arasında adil denge kurmak, yasa yapmak, anlaşmazlıkları barışçıl yollarla gidermek ve toplumsal bütünlüğü sağlamaktır.
- **Temel Kavramlar:** *Güç, iktidar, otorite, meşruiyet, sivil toplum.*
- **Siyasal Sistem Türleri:** *Demokratik sistem* (halk iradesi, güçler ayrılığı, hukukun üstünlüğü), *otoriter sistem* (sınırlı katılım, düzen/güvenlik vurgusu) ve *totaliter sistem* (tek parti, resmi ideoloji, her alana müdahale).
- **Siyaset Sosyolojisi Kuramları:**
 - *Max Weber:* Otoriteyi geleneksel, karizmatik ve yasal-rasyonel olarak üçe ayırır.
 - *Robert Michels (Oligarşinin Tunç Kanunu):* En demokratik örgütlerin bile zamanla dar bir kadronun kontrolüne girerek oligarşikleşeceğini savunur.
 - *Antonio Gramsci (Hegemonya):* Egemen sınıfın toplumu sadece zorla değil, kültürel ve ideolojik rıza üreterek yönettiğini belirtir.
 - *Ziya Gökalp:* Millî egemenlik için devletin "halka doğru" gitmesi gerektiğini savunur.
- **Türk-İslam Siyaset Düşüncesinde Adalet:** Adalet devletin temelidir (*Adalet Dairesi*). Farabi (*el-Medînetü'l-Fâzıla*), Yusuf Has Hacib (*Kutadgu Bilig* - Kün-Toğdı adaleti temsil eder) ve İbn Haldun (*Mukaddime*) adaletin bozulmasının devletin çöküşüne yol açacağını vurgulamıştır.

4.6. Toplumsal Kurumlar Arasındaki İlişkiler

- Toplumsal kurumlar (aile, eğitim, din, ekonomi, siyaset) birbirleriyle etkileşim içinde işleyen bir bütün oluşturur. Bir kurumdaki aksaklık (örneğin ailenin işlevini yitirmesi) diğer tüm kurumları ve genel toplumsal düzeni doğrudan etkiler.

5. ÜNİTE: GÜNCEL SOSYOLOJİK MESELELER

5.1. İslam Karşıtlığı

- **Tanımı ve Kapsamı:** İslam dinine ve Müslümanlara yönelik düşmanlık, dışlama ve ayrımcı tutumları ifade eder. Bireysel bir ön yargıdan öte; ekonomik çıkar çatışmaları, sömürgecilik ve jeopolitik stratejilerle üretilen ideolojik bir karşıtlıktır.
- **Temel Kavramlar:** *Ayrımcılık, kalıp yargı (stereotip), ön yargı, öteki / ötekileştirme.*
- **Sosyolojik ve Medyatik Boyutları:**
 - *Edward Said (Oryantalizm):* Batı'nın kendi kimliğini akıl ve ilerleme üzerinden tanımlarken, İslam'ı akıl dışı ve durağan bir "öteki" olarak konumlandığını belirtir. Bu durum *self-oryantalizme* de yol açmaktadır.
 - *Naseem Leon (İslamofobi Endüstrisi):* Medyanın Müslüman kimliğini sistematik biçimde "güvenlik tehdidi" ve "yabancı öteki" olarak temsil ederek toplumsal korkuları kurumsallaştırdığını ifade eder.

5.2. Küreselleşmenin Toplumsal Etkileri

- **Küreselleşme ve Tarihsel Dinamikleri:** Ürün, bilgi, insan ve fikirlerin dünya genelinde dolaşımının artmasıdır. Arka planında kapitalizm, sömürgecilik, Sanayi Devrimi ve neoliberalizm yer alır.
- **Toplumsal Etkileri:** Kültürel tek tipleşme, yerel kimliklerin zayıflaması, gelir dağılımı adaletsizliği, göç hareketleri ve güvensiz çalışma koşulları.

5.3. Yapay Zekâ Kaynaklı Toplumsal Sorunlar

- **Yapay Zekâ ve Toplum:** Algoritmalar, makine öğrenmesi ve yapay sinir ağları günümüzde eğitim, sağlık, ulaşım ve iş dünyasını dönüştürmektedir.
- **Yol Açtığı Sosyal Sorunlar:**
 - Algoritmik ön yargılar ve ayrımcılık (geçmişteki hatalı verilerin yeniden üretilmesi).
 - Mahremiyet ihlalleri ve yüz tanıma sistemlerinin getirdiği gözetim tartışmaları.
 - Otomasyon ve robotik sistemler nedeniyle iş gücü piyasasında yaşanan değişimler / işsizlik riski.
 - Zihinsel tembellik ve teknolojiye aşırı bağımlılık endişeleri.